

A RIGÓMEZEI HADJÁRAT.

Az 1894-ik évi hadtörténelmi pályázaton *pályadíjjal kitüntetett* munka.

HARMADIK KÖZLEMÉNY.

IX.

A RIGÓMEZŐ LEÍRÁSA. A CSATA SZÍNHELYE.¹⁾ A TÁBOROK FÖL- ÁLLÍTÁSA.

A Rigómező, vagy szerbül Kosovo-Polje, a Balkán-félsziget nyugoti felében, Ó-Szerbiában van s jelenleg Törökországhoz tartozik. Ha a térképen Raguzától Szófiáig és Belgrádtól Szalonikiig egyenes vonalakat húzunk, ezek épen a Rigómezőn metszik egymást; ez tehát az említett városok által határolt négyszög középpontján van. A Rigómező tulajdonképen a Szitnyicza folyó völgyének felső szakasza. Főtengelye délről éjszakra megy; éjszaki határa a Lab patak, a déli pedig a Nerodimljaska-Planina, melyen túl délre a kacsaniki szoros Üszkübbe vezet. Hossza 40 kilométer, szélessége 14—17 kilométer, tengerszín fölötti magassága a Szitnyicza partján 550—560 méter. A mezőt mindenünnen széles hátú, szelíd lejtésű hegyek zárják el. Éjszaki határán a Gredec, keleten a Dragodan, Veternik, Veljetjen és Zegovác, délen a Nerodimljaska, nyugaton a Grabovicza és Csicsavicza-Planina emelkedik. E hegyek magassága 800—1000 méter. Távolabb éjszakon az 1700—1900 méter magas Kopaonik, délen a 3050 méter magas Ljubotren hegységek merednek ég felé. A Szitnyiczába a környező hegység-

¹⁾ A csata színhelyét föltüntető rajzmelléklet a befejező közleményhez fog csatoltatni. Szerk.

ről számos patak ömlik, melyek közt legnevezetesebb a Lab, a mező éjszaki határán, mely jobb felől szakad a folyóba. A menedékes hegylejtőkön és a Szitnyicza melléki síkságon napjainkban számos község van. Hunyady korában szintén sok népes község volt e termékeny földön; köztük legnagyobb volt Pristina, a Szitnyiczától keletre mintegy 11 kilométernyire, a XII. században a Nemanják királyi székhelye, a mely azonban a török uralom alatt hanyatlásnak indult. Brankovics, a szegedi béke értelmében, a Rigómezőt ismét visszakapta; azonban a törökök veszélyes szomszédsága miatt a szerb fejedelemség politikai súlypontja az ország éjszaki határára, Szendrőbe tétetett át, minek következtében a régi királyi városok pusztulni kezdtek s ez történt Pristinával is.

A Rigómező vízrajzi és közlekedési tekintetben is kiváló hely. Környékén találjuk a Balkán-félsziget legnevezetesebb vízválasztóját. A Szitnyicza éjszak felé haladván, az Ibarba ömlik, ez pedig a Szerb-Moravába szakad. Keleten a Bolgár-Morava ered. Délen a Wardar a szaloniki öböl felé siet. Nyugaton a Fehér Drin az Adriába viszi vizét. Innen érthető, hogy a Balkán-félsziget nyugati vidékének nagy közlekedési vonalai már a középkorban a Rigómezőről ágaztak ki. Az első út éjszaki irányban Kursumljebe s onnan Nisre és Belgrádba, a második éjszaknyugatra Trgovistére (Novibazar) s onnan Raguzába és Boszniába, a harmadik nyugatra Ipekbeés a Zétába, negyedik délnyugatra Prizrenbe s innen az Adriához és a Fekete-Drin völgyén Albániába, az ötödik délre a kacsaniki szoroshoz, innen kelet felé Kumanovon és Kostendilen át Szófiába, délkeletre pedig Szalonikiba, végül a hatodik a 22 kilométernyire fekvő Novobrdo gazdag bányavároson és Wranján át Leskovácza és Nisre vezetett.

A Rigómező nem oly egyenes síkság, mint a magyar alföld nagy része, hanem dombokkal salacsony földhátakkal megrakott hullámos terület, melyen a Szitnyicza mellett és a beléje ömlő patakok torkolatainál kisebb-nagyobb lapályok találhatók. A legnagyobb lapály a Rigómező éjszaki részén a Lab alsó folyásánál van. Ennek nagy része a Szitnyicza jobb, vagyis keleti oldalán terül el. Hossza keletről nyugatra hét-nyolcz kilométer, szélessége négy-öt kilométer. Belőle a Lab mellett éjszakeletre, s a Szitnyicza mellett éjszaknyugatra és délkeletre keskenyebb lapályok ágaznak ki.

A nagy lapály délkeleti határát szelíden emelkedő földhát alkotja, mely a Szitnyiczától kiindulva, mintegy tíz kilométernyi hosszúságban keletre vonúl s lassankint a Dragodán hegységbe megy át. A földhát nyugoti része, mint valami széles domb, 25—30 méterrel emelkedik ki a környező síkságból. Könnyebb tájékozás végett a földhátat a rajta levő *Brnjicza*, a dombot pedig az alatta, a Szitnyicza jobb partján fekvő *Plemetina* községről nevezzük el. A plemetina dombot éjszak, nyugot és dél felől tágas síkság határolja, keleten pedig a brnjiczai földhát köti össze a Dragodán hegységgel. E domb tehát a környező vidék fölött uralkodik.

A domb keleti szélén azon országút mellett, mely a mai Pristinától éjszaknyugot felé a Lab mellett *Azizje* faluba s innen Vucsitrn városba visz, *I. Murad sírja* van. E sír fölött Hunyady korában pyramis alakú köemlék volt, most pedig egy szép mecset emelkedik, melyet Murad-Türbének neveznek. A mecset közepén látható a drága szőnyegekkel letakart koporsó, melyben közhit szerint I. Murad hamvai pihennek. A mecset mellett három kő jelöli azt a helyet, hol Obilics Milos az 1389-iki csata után a szultánt leszúrta s a hol Lázár fejedelem és Obilics Milos leölettek. Ebből azt kell következtetnünk, hogy 1389-ben a török hadsereg fölállítása a brnjiczai földháton és a plemetina dombon volt s a szultán tábora a janicsárokkal a pristina úton volt, a hol a mecset van; a szerbek pedig a lapály éjszaki szélén, a Lab mellett állottak.¹⁾ Megjegyzendő, hogy a mecset a Labtól délre öt és fél, a Szitnyiczától keletre öt és fél, Pristina várostól éjszaknyugotra nyolcz kilométernyire van.

Hunyady azzal a tervvel ment a Rigómezőre, hogy ott Kasztriótával találkozzék s azután tovább vonuljon Macedonia felé. Az út Albániából Prizrenen át vezetett; így Kasztrióta a Rigómező déli részén, a mai Skulanjovo és Toplicsán falvak közt, jutott volna a Szitnyiczához. Hunyadynak tehát tovább kellett volna mennie dél felé, ő azonban ezt nem tette, hanem a Rigómező éjszaki részén megállapodott, hogy seregét, mely a szerb hagyományok szerint fáradtan érkezett meg,²⁾ kipihentesse.

¹⁾ Gopcevic Spiridion: Makedonien und Alt-Serbien. Wien, 1889. 227—234. lap.

²⁾ Radics: Hunyady a szerb népköltészetben. Fővárosi Lapok. 1878. 1353.

Hol volt ez a pihenő, azt csak sejteni lehet. De annyi bizonyos, hogy a Rigómező éjszakai részén volt a Szitnyicza mellett, a plemetinai dombtól nem messzire.

A magyarok gondtalanul tanyáztak a síkságon, nem is sejtve, hogy Murad már közeledik. Hír szerint Kasztrióta már nem messze járt, megérkezése minden órán várható volt.¹⁾ Egyszerre csak, egész váratlanul, oly helyen, a hol nem is hitték volna, október 17-én csütörtökön reggel az éjszakkéleti határon megjelent a török hadsereg. Ez Murad haderejének elővédje volt, a mely a Lab völgyéből kibontakozván, a pristinai úton dél felé vonult. Valószínű, hogy az erről szóló hírt a szerteszt portyázó lovasok hozták meg.²⁾

Az út, melyen a török sereg előre nyomult, a Lab völgyétől a brnjiczai földhátan keresztül vezetett Pristina felé. A mostani út Murad sírjától keletre három és fél kilométernyire van s éjszaki-déli irányban szeli át a földhátat; valószínűleg a régi is ott volt. Ha az ellenség előhaladása meg nem akadályoztatik, a magyar sereget két eshetőség fenyegeti vala: vagy megszállja a török a brnjiczai földhátat és a plemetinai dombot s ezzel rendkívül előnyös állást nyer, vagy pedig tovább megy Pristina felé s azután jobbra kanyarodva elzárja a Szitnyicza völgyét, a mi által a

¹⁾ Bonfinius. 471. «Sandorobechi auxilium expectaturus, qui in horas occurrere dicebatur.»

²⁾ Thury I. 149. I. Szeád-Eddin szerint ez Saban havának 4-ikén, egy pénteki nap *reggelén* volt, a mi okt. 3-ikára esnék. Azonban Thuróczyból tudjuk, hogy Murad okt. 17. csütörtökön ért a Rigómezőre. *Thuróczy* 260. l. Ezt megerősíti Hunyady is Lasoczkyhoz írott levelében: «Equidem decima septima die Octobris coram facie hostium castra metati sumus». *Schwandtner* II. 57. l. s hogy a török megérkezése okt. 17-én, váratlanul történt, azt igazolják Hunyadynak az említett levélben látható eme szavai is: «demum tam celeriter ad hostem ventum est, ut prius perficere, quam sentire laborem videremur». Ehhez az egykorú *Ivanics* ezt a megjegyzést teszi: «Quia gubernator putabat se habiturum pugnam cum Turcorum imperatore in Bulgaria, vel in Romania, Sed ipse obviavit sibi in finibus Rasciae in campo qui dicitur merularum, vulgo Rigomezeyn.» Ez is bizonyítja, hogy Hunyady nem azért ment a Rigómezőre, hogy ott csatát vívjon, hanem hogy Kasztriótával egyesüljön s azután tovább vonuljon célja felé.

magyarokat éjszaka és dél felől két tűz közé szorítja, amott Azizje, emitt Krusevác táján foglalva állást. Ha Kasztrióta idejében megjelen, akkor a Krusevácznál működő török hadtest válságos helyzetbe jut s a magyar hadsereg megszabadul a veszélytől; de ha Kasztrióta késlekedik, akkor a magyar sereg vereségnek néz eléje.

De vajjon megjelen-e Kasztrióta? Hunyady sorsát e bizonytalan esélytől nem tehetette függővé. Belátta, hogy eredeti helyén, lent, a Szitnyicza mellett, nem maradhat. Két lehetőség közt kellett választania. Vagy visszavonul az ellenség elől dél felé, vagy pedig más, biztosabb állást foglal el, a hol Kasztriótát bevárja, ha pedig nem jön, megütközik egymagában is a törökkel.

Az első hátrálásnak tünt volna föl's gyöngítette volna a sereg erkölcsi bátorságát. Hunyady lovagias felfogásával az ilyen eljárás merőben ellenkezett, de célszerűtlen is lett volna, mivel a csatát most már nem lehetett kikerülni, azt valahol a Rigómezőn el kellett fogadni; és ha el kellett fogadni: vajjon talált volna-e alkalmasabb helyet seregének fölállítására a pletetinaidombnál és az attól kelet felé vonuló brnjiczai földhátnál?

Hunyady elhatározta a domb megszállását. A lovasság egyrésze gyorsan fölvonult s oldaltámadást intézett a pristinai úton előhaladó törökök ellen. Ezek a magyarok szándékát észrevéve, igyekeztek őket megelőzni s a dombot birtokukba keríteni, de a magyarok gyorsabbak voltak. A törökök le akarták őket szorítani, de a magyar lovasság azon a helyen, hol Murad sírja volt, erős állást foglalt el s az ellenséget visszaverte. A csata egész nap folyt, miközben mindkét részről számosan estek el.¹⁾ Ez alatt Hunyady a szekereket a dombra vonatta s annak széles fensíkján szekérvárat készíttetett. Estére a törökök elővédje a pristinai útról a Lab felé visszavonult s a domb és a földhát a magyarok kezében maradt. E közben az egész török hadsereg kibontakozott a Lab völgyből és táborútott oly formán, hogy háta mögött a Lab patak

¹⁾ Thuróczy 260. l. szerint e napon csak a könnyű lovasság harczolt. Hunyady levele szerint (Schwandtner II. 57.) e nap fő eseménye a tábor fölállítása volt; a tulajdonképeni csata másnap, okt. 18. kezdődött. Ebből azt lehet következtetnünk, hogy 17-dikén csak kisebb csatározások történtek.

és a Gredecz hegység volt; a jobb szárny a Szitnyiczáig, a balszárny pedig a sicseváci magaslatokig terjeszkedett ki. Hunyady állása határozottan előnyösebb volt, mint Muradé. Ágyúi a dombról sikerrel működhetnek, nehéz lovasságának rohamát a lejtőről lefelé való haladás hatványozni fogja. Szekérvára a domb tetején biztos helyen van. A magyar sereg állása határozottan támadó jellegű volt, míg a törökök lent a lapály éjszaki szélén védelmi természetű. De a törökök állásának más hátrányos oldala is volt. Háta mögött két szétágazó visszavonulási vonal volt: az egyik a Lab völgyén föl északkeletre, a másik a Szitnyiczán le északnyugotra, minek következtében a sereg megveretés esetén két részre szakadhat. Murad nem örömet foglalta el ezen állást, de minthogy a magyarok a földhátat elfoglalták, kénytelen volt vele. A két ellenfél közti távolság négy-öt kilométer volt.

A török tábor fölállítására azonban az emberekre és barmokra egyaránt fontos ivóvíz szempontjából sokkal előnyösebb volt, mint Hunyadyé. A török sereg balszárnyához és közepéhez mindenütt közel volt a Lab patak, jobb szárnyához pedig a Szitnyicza; a magyar sereg ellenben a Szitnyiczára támaszkodó balszárny kivételével nehezebben jutott vízhez. A Plemetina csermelyben, mely Murad sírja fölül a lapályra megy s ott délnyugotra kanyarodva, a domb alatt a Szitnyiczába ömlik, ekkor aligha volt víz. Ettől északra egy kilométernyire a brnjiczai patak hasítja át a lapályt, amavval párhuzamosan; ámde ennek fölhasználása az ellenséggel szemben akadályokba ütközött. E két kis patak medre oly jelentéktelen mélyedést képezett, hogy általuk a rohamok a legkevésbé sem voltak akadályozva. Egyetlen régi forrás sem szól arról, hogy a mozdulatokat ilyen terepakadály gátolta volna.

Hogy a magyar hadsereg azon a magaslaton foglalt állást, a hol Murad sírja volt, az két régi íróból, Bonfiniusból és Chalkokondylasból, kétségen kívül kitünik.¹⁾ Hogy pedig a magyar sereg

¹⁾ Bonfinius 471. l. szerint a szekérvár a dombon állított föl és itt maradt a csata végeig. E dombtól nem messze volt Murad sírja. Bonfinius topographiai leírásában a Szitnyiczától indul ki, e szerint a sírnak a dombtól keletre kellett lennie, és csakugyan arra van. Chalkokondylas 357. szerint Hunyady azon a helyen ütött táborát, a hol Murad megöletett.

arczvonala *éjszak felé*, a Gredecz hegységnek irányult, arra nézve két bizonyítékunk van. Az első az, hogy Murad serege éjszak felől jött a Rigómezőre s éjszak felől támadta meg a brnjiczai földhátat, a honnan visszaveretvén, a terepviszonyoknál fogva csakis éjszaki irányban vonulhatott vissza. A másik bizonyíték pedig erre nézve a következő. Vámbérynál, Szeád-Eddin fordításában, a rigómezei csata kezdetéről ezt olvastuk: «... egy pénteki napon reggel megállt a hatalmas iszlam sereg a gonosz hitetlenekkel szemközt. A szultán *kible* részére fordult, balra és jobbra pedig Rumili és Anatol bajnokait állítá.»¹⁾ A *kible* alatt délkeleti táj értendő, a merre a mohammedánok, Mekka irányában, ima közben fordulnak; de itt az még nem az imádkozásra vonatkozik, hanem a sereg fölállítására, mert az imádkozás Szeád-Eddin szerint később történt. Ha már most a török hadsereg közepének arczvonala délkelet felé nézett, akkor a szultánnak a brnjiczai földhától, hol a magyarok voltak, okvetlenül éjszaknyugot felé kellett állania, vagyis a Lab patak mellett, háttal a Gredecz hegységnek.²⁾

Ezzel tehát a lehetőség szerint megállapítottuk a csata színhelyét s a két tábor főirányát, a melyekről Teleky, Fessler és más történeíróink érthetetlen dolgokat, valódi képtelenségeket beszélnek. E zavarnak számos oka van. Íróink nem ismerték a Rigómező terepviszonyait, nem tudták, hogy Murad sírja annak melyik részén van, nem tudták, hogy Murad honnan jött meg, határozottan félremagyarázták Bonfiniust és hitelt adtak Aeneas Sylvius mendemondáinak.³⁾

¹⁾ Vámbéry: Szádüddin. Magy. Tört. Tár. XI. 220. l.

²⁾ Thury: Török történetírók I. 149. Szeád-Eddin ama helyét így fordítja: «A jó hírű szultán a *középen* állott, a jobb és bal szárnyat a rumili és anatólii vitézekkel ékesítette.» Vámbéry a *kible* szót nem fordítja le, hanem az eredeti alakban adja s bizonyára nem használta volna azt a magyar fordításban, ha nem lett volna meg az eredeti török szövegben. A *kible* különben Goldzieher magyarázata szerint is nem más, mint Mekka város felé mutató útirány, melyet a mecsetekben egy fülke, az ú. n. mihrab, mutat (Goldzieher: Az iszlam. Budapest, 1881. 338. l.)

³⁾ Aeneas Sylvius levele a pápához 1448 nov. 25. Fejér: Hunyady 129—133. E levelet közli Pray is Annales III. 70—72. l. Ebben maga Aeneas Sylvius írja, hogy a csatára vonatkozó híreket az ifjabb Cilleytől

E tudós főpap a csata előzményeiről a következőket írja. Történt — úgymond — hogy Murad egyik kémje a magyok kezére került. Hunyady a kémet Scipio példájára táborában körüljárattván, mindent megmutatott neki s aztán elbocsátotta, hogy urát a látottakról tudósítsa. Erre a törökök elrémültek és a környéken levő falvakat felgyújtván, visszavonultak, hogy alkalmas csatahelyet keressenek és a magyarokat erős állásukból kicsalják. Ezek csakugyan bele estek a kelezésébe, s táborukat elhagyván, a törökök után nyomultak. Midőn már oly közel voltak, hogy a csata kikerülhetlen volt, Murad nyolcz előkelő emberét küldte Hunyadyhoz, állandó békét és 100,000 arany hadi kárpótlást ajánlva, de Hunyady a követeket visszautasította.¹⁾ Dlugos is említést tesz a szultán békeajánlatáról, mely szerinte akkor történt volna, mikor Hunyady a Dunát még nem hagyta el. E szerint Murad egész Bulgáriát ígérte volna Hunyadynak, ő azonban azt kívánta, hogy a szultán összes európai birtokáról mondjon le.²⁾ Ez állításokat bátran a mesék országába utasíthatjuk. Effélékről a magyar, görög és török írók mitsem tudnak. Hunyady nem ment lépre a török cselvetésének, hanem egy hátrányos helyről egy sokkal előnyösebbre vitte táborát.

Hunyady a lovasságot nem a szekérvárban állította föl. Jól tudta ő, hogy a lovasság a szekérvárba zárkózva, teljes tétlenségre lenne kárhoztatra s bekerítettvén, dicstelenül veszne el, mint IV. Béla alatt a muhi pusztán. Hunyady a lovasságot a szekérvár előtt a földhát lejtőjén állította föl. Így két harcvezonalat alkotott: az elsőben volt a könnyű és nehéz lovasság, a másodikban a szekérvár. A szekérvár a domb tetején volt fölállítva s tekintve a szekerek nagy számát (2000), jó nagy teret foglalhatott el. A tábor közepén volt a málha; a táborat a járművek sáncz gyanánt környezték. Minden hét-nyolcz szekér erős lánczokkal volt összekötözve.³⁾ Az ágyúk részint a szekereken helyeztettek el, részint a földre

kapta, ez pedig Brankovicstól értesült. Mind tudjuk, mindketten ellenségei voltak Hunyadynak.

¹⁾ Aeneas Sylvius levele. Fejér: Hunyady 130. l.

²⁾ Dlugos II. 46.

³⁾ Magyar Történelmi Tár. XXIII. 89.

tétettek s az ellenség felé irányítottak. A gyalogság, az íjászok puskások, tüzérek a szekérvárban állítottak föl, melyből szükség szerint az ellenség ellen nyomúlhattak és visszaveretvén, biztos menedéket találtak. De a szekérvárnak más feladata is volt. Hunyady ebben oly erős tartalékot szervezett, a milyen volt Muradnak a janicsár-tábor. Hunyady csataterve az volt, hogy ha a lovasság visszaveretik, a visszavonulás egy megszabott helyre, a szekértáborhoz történjek és az ellenség rohamát a szekérvár ágyúi, puskái és gyalogsága fogják föl és verjék vissza. Ekként az üldözött magyar lovasság a felbomlást nemcsak kikerüli, hanem a szekérvár védelme alatt gyülekezik, kipiheni magát és új rohamot indíthat. A lovasság és gyalogság egységes működése, a támadó és védő jellegű fegyvernemek kombinálása teszi nevezetessé Hunyady rigómezei hadi tervét. Ez a magyar harcászat történetében egészen új vala, és azért volt meglepő, mert a modern harcászatnak — bár még nagyon kezdetleges — eszközeivel, ágyúkkal és puskákkal volt összekötve. Csak az volt a baj, hogy a gyalogság csekély számú volt és hogy a csata második napján oly előre nem sejtett események jöttek közbe, melyek a terv következetes alkalmazását megghiúsították.

Murad serege a lapály éjszaki szélén, a magyarok arcvonalától három-négy kilométernyi távolban, volt fölállítva. Bonfinius azt írja, hogy a török sereg az egész síkságot betöltötte, a hegység egyik oldalától a másikig.¹⁾ Ebből természetesen következik, hogy a bal szárny a Szitnyicza bal partján fekvő Glavotina irányában egész a Szitnyicza jobb partjáig terjedt, minthogy itt a Csicsavicza-Planina közvetlen a folyó bal oldalán emelkedik föl; a jobb szárny a lapály éjszakkéleti részén, a Baksija és Gornja-Brnjicza nevű falvak közti hullámos terepet szállotta meg, melyet napjainkban a labvölgy-pristinai út szel át; a közép pedig a mostani Azizje községtől éjszakkéletre, egy kilométernyire lehetett, azon a tájékon, a hol a jelenlegi országút Murad sirjától a lapályon át a Lab hídjához vezet. Az egész csatavonal hossza 10—11 kilométernyi volt.

¹⁾ Bonfinius 472. l. «Eductæ Turcarum acies et in planitiem effusæ latus utrumpue montinm attingebant.»

Hammer szerint a törököknél hagyományos szokás volt, hogy az esetben, ha Európában volt a csata, az európai, vagyis rumilii hadtest a jobb, az ázsiai vagyis anatóliai hadtest pedig a balszárnyon állítottatott föl; ha pedig Ázsiában volt a csata, megfordítva történt a fölállítás. A szultán a janicsárokkal mindig a középben volt.¹⁾

Ellenben Konsztantin Mihály, a ki 1455-ben, Novobrdó elfoglalásakor török fogságba jutván, a janicsárok közé soroztatott s mint ilyen II. Mohamed számos hadjáratában részt vett s később Boszniában egy török vár parancsnoka lett, azt írja, hogy az anatóliai lovasság és gyalogság a jobb, a rumilii pedig a balszárnyon szokott helyet foglalni.²⁾

Ez azt mutatja, hogy a szultánok a hagyományos szokástól gyakran eltértek.

Az 1448-iki fölállításról a török írók nem adnak világos fogalmat. Az 1486-iki névtelen szövegéből az sejthető, hogy az anatóliai hadtest állott a jobb szárnyon³⁾; Szeád-eddin szörendje szerint ellenben a rumilii állott volna a jobb szárnyon.⁴⁾ A nyugoti írók közül e dologra csak Bonfinius terjeszkedik ki. Szerinte a magyarok balszárnyával szemben az európai basa állott, miből az következne, hogy a török sereg jobb szárnyát a rumilii hadtest alkotta.⁵⁾ Vele homlokegyenest ellenkezik a görög Chalkokondylas, ki szerint a jobb szárnyon az ázsiai, a balon pedig az európai hadak foglaltak állást.⁶⁾ Chalkokondylast pedig, ki 1448 táján Konstantinápolyban élt és működött, a török viszonyokra nézve hitelesebbnek tartjuk, mint Bonfiniust, ki a rigómezei csata után 38 évvel jött hazánkba s csak ez után fogott munkája megírásához.

A szultán a hadsereget két harcvezonalban állította föl.

¹⁾ Hadtörténelmi Közl. 1888. 287. l. R. Horváth J. A várnai csata.

²⁾ Drakulics Pál: Konsztantin Mihály török krónikája a XV. századból. Századok 1876. 422.

³⁾ Thurnál. 24. l.

⁴⁾ Thurnál 149.

⁵⁾ Bonfinius 473.

⁶⁾ Chalkokondylas 358.

Az első harcvezonal közepén állott maga Murad szultán megerősített táborban. Fia, Mohamed, szintén részt vett a csatában s valószínűleg a közepén, atya mellett volt. A tábort rendes szokás szerint sáncz vette körül. A kiásott földet a sánczon belül fölhányták s e torlaszba karókat, lándzsákat, éles kardokat szúrtak s itt-ott szabad tért hagytak, a hol az ágyúkat állították föl. A szultán sátora a tábor hátsó részében közepén volt; mellette voltak az udvari zsoldos lovas és gyalog testőrök, előtte a janicsárok, mögötte a hadi készletek. A táboron kívül jobbra az ázsiai, balra az európai azábok egy része állott.

Távolabb állott a két szárny, jobbra az ázsiai, balra az európai hadtesttel.¹⁾

A második harcvezonalban állott a podgyász-tábor, a szekerekkel, tevékkel és más igavonó barmokkal, valószínűleg a Lab patak túlsó, vagyis jobb oldalán, a Gredecz hegy alatt. Murad a podgyász-tábort védő állapotba helyezte. A sok ezer főnyi lovászt, kocsist, tehéhcjárt és másféle szolgálakat nyíllal, alabárdal, karddal, handzsárral fegyverezte föl s harcckészségök biztósítására Szinán bég parancsnoksága alatt néhány ezer lovas és gyalog katonát rendelt melléjük.²⁾

Ez nevezetes újítás volt. Murad a várnai csatából nyerte az okulást. Ott a törökök futásának — Szeád-Eddin szerint — az volt az oka, hogy a sereg háta üresen hagyatott s a szultán tábora mögött nem volt tartalék,³⁾ a mi miatt a janicsár-ezredek védelemre voltak kényszerítve és ha szétveretnek — a mi csak hajszálon múlt — a diadal a magyaroké lett volna. Most Murad a janicsárokat az első harcvezonalba állítja s mögötte erős tartalékot szervez, minek következtében a janicsárok a védelem mellett a támadó föllépésre, a rohamra is képesítve lettek.

KISS LAJOS.

¹⁾ Chalkokondylas 358. összevetve Konsztantin adataival. Századok. 1876. 422. l.

²⁾ Szeád-Eddin 149.

³⁾ Szeád-Eddin ugyanott.